

LITERATURA

Bláha, J. D. a kol.: Žákovský atlas – Učitelská příručka pro 2. stupeň základních škol. Kartografie Praha, a. s., 2022, 32 s. ISBN 978-80-7393-538-2.

V roce 2019 vyšly v nakladatelství Kartografie Praha dva dlouho očekávané tituly L. Olivové a J. Ptáčka – *Žákovský atlas pro 2. stupeň základních škol* a *Žákovský atlas – pracovní sešit*. S tříletým odstupem je doplňuje *Žákovský atlas – Učitelská příručka pro 2. stupeň základních škol*, vytvořený týmem spolupracovníků pod koncepčním vedením Jana D. Bláhy. Jedná se o útlou brožuru, která má pomáhat učitelům základních škol v práci se školním atlasem. Rozsahem malá (32 s.), ale graficky pestrá příručka má spíše charakter stručného učebního textu

než metodického návodu. Proto je nutné se vrátit ke kvalitní a obsáhlé recenzi B. Baarové a V. Baara z Přírodovědecké fakulty v Ostravě, uveřejněné v Informacích ČGS v roce 2020 (39, 1, 36–42). Recenzenti zde důkladně rozebrali klady a zápory, případně rozpory, které práci s *Žákovským atlasem* provázejí. Domnívám se, že tuto kvalitní recenzi by měli znát všichni vyučující zeměpisu na základních školách. Výrazně by usnadnila jejich práci se *Žákovským atlasem*, případně je připravila na dotazy „všímavých“ žáků. Bohužel, realita je jiná, významná část učitelů s Informacemi ČGS nepracuje a centrální metodické orgány prakticky neexistují.

Důležitým zjištěním je, že *Žákovský atlas* je koncipován ve skutečnosti v rozsahu překračujícím potřeby základní školy a mnohdy je typický i pro středoškolský zeměpis.

Vlastní učitelská příručka je členěna do tří návazných částí. V nejrozsáhlejší sekci (*O mapách*, s. 4–21) najdeme v úvodu několik odkazů na vhodné stránky použitelné v přípravě učitelů na výuku. Vysvětlení grafů je určeno spíše pro neaprobované učitele, je srozumitelné a přehledné. Zajímavé a na první pohled lákavé je vysvětlení kartografických zobrazení. Věřím, že alespoň někteří učitelé budou okouzleni použitým Robinsonovým zobrazením, které na dobře volených

ukázkách (s. 16) dokládá krásu a účelnost tohoto zobrazení pro pochopení obecného principu práce s mapou ve školní praxi. Metodicky je vhodné vysvětlení obsahu a tématu v mapách, zejména s důrazem na generalizaci a tematizaci mapového sdělení. Vysvětlení popisu a názvosloví je přehledné, bohužel ve vlastním *Žákovském atlase* to tak jednoznačné není. Porovnání jednotlivých přístupů v praxi zřejmě příliš učitelé základních škol řešit nebudou vzhledem k limitující dotaci hodin, na středních školách snad.

Sekce *Geografická regionalizace a politika v mapách* je sice řešena jen na s. 22–23, ale je aktuální a přesahující i do jiných, zejména společenskovedních předmětů. Uvedené příklady (Krym, Kosovo) jsou vhodně zvolené a přenosné i na řadu dalších problematických zemí celého světa.

Zřejmě neočekávanější část, *Tvorba úloh s atlasem* bude učitelskou veřejností přijata vlažně. Na s. 24–31 jde spíše o metodické postupy a pokud učitelé očekávali „kuchařku“ na pohodlnou práci s atlasem, tak tu zde nenajdou. Je třeba si uvědomit, že pro mnohé žáky základních škol je téma kartografie obtížné a učitelé zaměřují výuku zpravidla na intelektuální průměr. Kvůli pomalejším dětem mnohdy učivo zjednodušují, pro bystré zájemce o geografii a mapovou tvorbu je nutno využít odkazu na databázi Zeměpisné olympiády uvedené ve *Zdrojích* na s. 32.

Žákovský atlas – Učitelská příručka pro 2. stupeň základních škol je významným krokem k lepší didaktické a metodické připravenosti učitelů pro výuku. Na pouhých 32 stranách shrnuje srozumitelnou formou základní informace pro připravenost učitelů a uceleně doplňuje *Žákovský atlas*. Doufejme, že plánované úpravy rámcových plánů škol se nedotknou bolestivě zeměpisu a pro výuku o mapách, jazyku geografie, nedojde k redukci vyučovacích hodin. Porozumět mapám je jeden z hlavních úkolů zeměpisu na základních školách a *Učitelská příručka* je návodem k úspěšnému zvládnutí tohoto cíle.

Bohumil Vévoda

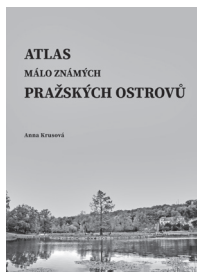
e-mail: bohumil.vevoda@gmail.com

První vydání publikace si můžete zdarma stáhnout v elektronické verzi na tomto odkazu: <https://skolnimapy.cz/dlc/prirucka-pro-ucitele-k-zakovskemu-atlasu/>.

Krusová, A.: Atlas málo známých pražských ostrovů.

Česká geografická společnost, Praha 2021, 60 s. ISBN 978-80-907728-4-7.

Atlas málo známých pražských ostrovů je výstupem bakalářské práce Anny Krusové vytvořený pod vedením RNDr. Jakuba Lysáka, Ph.D. na katedře aplikované geoinformatiky a kartografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. První vydání o délce 61 stran vydala Česká geografická společnost v roce 2021 a je veřejně

k dispozici v digitální podobě ke stažení. Atlas je popsán výhradně v českém jazyce.

Publikace na první pohled zaujme netradičním tématem. Jsme zvyklí vídat atlasy školní, cestovní, demografické, autoatlasy, méně často i různé další tematicky zaměřené. A právě do poslední kategorie tento určitě zapadne. Přesně v souladu s jedním ze zákonů kartografie: „Co je geografické, dá se zmapovat, a co se dá zmapovat, je geografické.“ Pojdme se tedy podívat na to, co je málo známými pražskými ostrovy myšleno...

Krátký vhled do účelu atlasu a vysvětlení motivace pro jeho vznik nám nabízí odstavce v úvodu na straně 5. Co přesně nás čeká v útrobách knihy však stále zůstává zahaleno pomyslnou mlhou vznášející se nad vodní hladinou. Exaktnější vymezení včetně definice a klasifikace mapovaných ostrovů najdeme hned na následujícím dvoulistu. Definice se zabývá zejména trvalostí ostrova v průběhu času, velikostní rozmezí nás proto neomezí. Nechybí ani metodologie postupu s popisem použitých zdrojů dat. Podle zveřejněné tabulky se v Praze vyskytuje 188 ostrovů odpovídajících vytvořené definici a autorka je klasifikovala do osmi kategorií rozlišených barvou. V atlase pak ze 188 najdeme jen vybraných 15 ostrovů či souostroví. Odpovídající barevné bodové znaky najdeme i na vůbec první mapě v atlasu, která nám dává přehled o rozložení ostrovů na území hlavního města. Je velkou škodou, že při volbě barev nebyl zvolen nějaký systematický způsob zohledňující syntaktický aspekt znakovorby tak, aby například znaky pro obě kategorie potočních ostrovů (malé i velké) měly nějaký jednotící prvek. Místo toho volba barev působí náhodným dojmem „lentilkového“ stylu, a tak zatímco malý potoční ostrov je modrý, velký je vyobrazen oranžovou barvou. Nevidím zde ani žádnou provázanost barev s tématem, kdy pro ostrovy v parku by se nabízely odstíny zelené. Dostalo se jim však tónů purpurové a žluté, zatímco zelená zbyla na objekty technické infrastruktury či ostrovy v areálech se specifickým využitím. Přehledové mapě bezesporu chybí jakýkoli popis městských obvodů a částí i zakreslených vodních toků a ploch, který by čtenáři (zejména pak mimopražskému) jistě umožnil snazší orientaci v mapě a lokalizaci ostrovů ve skutečném světě.

Každopádně už ale víme, že nás čeká atlas velmi velkého měřítka, což potvrzuje i souhrnná legenda na straně 8. Dále nás už vítají jednotlivé kapitoly mapové části odpovídající vymezeným kategoriím ostrovů. Kapitulu vždy zahajuje úvodní list s krátkým popisem kategorie a přehledovou mapou rozmístění ostrovů dané kategorie. Mapa je podobná té úvodní, v minimalistickém designu, což lze hodnotit za přívětivé. Nechybí tentokrát popis alespoň samotných ostrovů. Bohužel jen některých z nich, byť místo by jistě bylo i pro popis zbylých. Důvod pro takto selektivní popis jsem odhalil až později, a to ten, že popsány jsou jen ostrovy, kterým se atlas věnuje podrobně. Dovolím si též drobné doporučení, že nějaký atraktivnější font by mapu určitě graficky zpříjemnil. Stejně tak na úvodní stránce kapitoly postrádám

jakoukoli provázanost například barvy písma či pozadí stránky s barvou zvolenou pro danou kategorii ostrovů. Místo toho atlas využívá jednotného konceptu modré barvy pro celý atlas nezávisle na kapitole.

Začínáme kategorií „říčních ostrovů málo známých“. Ke každému z ostrovů najdeme obvykle v rozsahu několika stran jak popis, tak také fotografie a podrobnou mapu s topografickým zákresem. Ten je velmi detailní, zachycující objekty s podrobností na plochy reprezentující koruny stromů. Většina map je v měřítku 1 : 550 (byť uvedeno je pouze grafické měřítko) a má charakter technických výkresů. Mapy obsahují polohopis, výškopis pomocí vrstevnic i popis. Čtenář si tak může udělat velmi přesnou představu o podobě ostrova, a tu si navíc ověřit pomocí fotografických záběrů. Znakový klíč je poměrně intuitivní, přesto jsem v některých případech musel listovat zpět k legendě v úvodu atlasu, aby mi význam některého ze znaků objasnila. Neškodilo by asi zopakování vybraných méně častých znaků v dílčích legendách u jednotlivých map. U některých objektů se objevují i výřezy ze starých map zachycující podobu ostrova v dobách dávno minulých. V textových blocích se pak dá dočíst o historii, důvodech vzniku ostrova, jeho funkci, okolním prostoru a dalších zajímavostech. Uvedeny jsou i zajímavé základní statistické údaje, jako je rozloha, vzdálenost a směr k nejbližšímu břehu pro každý z ostrovů.

U potočních ostrovů, konkrétně Ptačího ostrova u ZOO Praha, mě zaujala série vedlejších map zachycujících vývoj břehové linie ostrova v čase od roku 2002 včetně predikce do budoucna. Toto zpestření lze určitě hodnotit za geograficky zajímavé a edukativní v tématu fluvialních pochodů. Zajímavá je i kategorie ostrovů stojatých vod v parcích a zahradách. Velmi pěkně je zde zmapován například ostrov v rybníku Slunečnice (strana 32) s přístupem prostřednictvím přívozu. U ostrova ve Valdštejnské zahradě (strana 38) či ostrova u slalomového kanálu v Troji (strana 56) si zase člověk uvědomí, co vše lze vlastně za ostrov považovat, byť o nich asi většina z nás jako o typických ostrovech vůbec nepřemýšlí. Atlas zakončuje seznam cca 45 literárních zdrojů, ze kterých autorka čerpala popisné informace.

Pokud bych se měl k atlasu vyjádřit celkově, musím rozhodně vyzdvihnout důkladnost, s jakou byly vybrané pražské ostrovy zmapovány, a to jak v tom pravém smyslu mapování, tak i přeneseně z pohledu množství popsaných neprostorových informací. Atlas díky tomu může mít ambice dokumentovat stávající stav ostrovů a věřím, že někomu může být i inspirací na procházku či výlet s cílem jeden nebo více ostrovů reálně navštívit. Asi tak zafungoval i na mě samotného, a tak, když budu mít cestu kolem, rád se na jeden ze suchou nohou dostupných ostrovů podívám. A vlastně na zbylé si třeba můžu v parných letních dnech nebo v zimě v rámci otužování zaplavat :-). Potenciál vidím v případě dalšího vydání v doplnění dalších ostrovů tak, aby v každé z kategorií byly alespoň dva až tři příklady.

Přestože obsahovou stránku hodnotím velmi pozitivně, u té grafické a kartografické naopak vidím určitý prostor pro dotažení, které by atlasu pomohlo stát

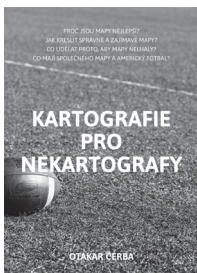
se ještě přívětivějším. Přeci jen se tu ne bavíme o žádném letáčku, ale o atlase, ve kterém mapy a grafika sehrávají zásadní roli. Osobně bych tu mezeru k dotažení viděl v nějakém atraktivnějším grafickém zpracování kompozice listů počínaje zajímavějším rodem písma, uspořádáním textu do bloků či zvýrazněním klíčových slov a částí textu. Uvítal bych také hlubší zamyšlení nad systematickým využitím barev či jiných grafických proměnných pro odlišení kapitol a vymezených kategorií ostrovů. V přehledových mapách bych ocenil více popisu místo „slepých“ map, které mi toho jako klukovi z Moravy moc neřeknou, byť Prahu navštěvuji celkem často a rád.

Když ale zohledním, že atlas vzniknul jako výstup jednotlivce v rámci bakalářské práce, jejíž stěžejní částí byla zejména geografická charakteristika pražských ostrovů, musím nad některými popisovanými nedokonalostmi přimhouřit oko. Atlas málo známých pražských ostrovů rozhodně můžu doporučit k prolistování každému zájemci o tuto problematiku. Veřejná přístupnost PDF verze k tomu dává ideální podmínky. Někomu bude stačit rychlý průlet pro rozšíření si obzorů, jiný se hlouběji začte do poutavých popisů jednotlivých lokalit a někdo si třeba vybrané dvoustrany vytiskne na papír a vyrazí s nimi do terénu obhlédnout stav ostrova naživo. Možných uplatnění výsledku je vícero, a kterou si kdo vybere, ponechme osobním preferencím a zájmům.

*Radek Barviř, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci
e-mail: radek.barvir@upol.cz*

Publikace vyšla pouze v elektronické verzi a je bezplatně dostupná ke stažení na odkazu:
<https://geography.cz/publikace/dalsi-publikace/>

Čerba, O.: Kartografie pro nekartografy. Plzeň 2022, 109 s.

Otakar Čerba z katedry geomatiky, Fakulty aplikovaných věd Západočeské univerzity v Plzni vydal (nejen) pro své studenty publikaci s názvem *Kartografie pro nekartografy*, ve které se, na příkladu amerického fotbalu, snaží prezentovat základní vizualizace a jejich pravidla. Publikaci zveřejnil na svém facebookovém účtu; PDF uvedl slovy: „Tak jsem konečně dal dohromady výukové texty o mapách pod názvem *Kartografie pro nekartografy*. Pokud rádi doma, v práci nebo ve škole kreslíte mapy (nebo fandíte americkému fotbalu), tak se podívejte na

bit.ly/Kartografie. Stahujte, používejte, sdílejte a hlavně komentujte a připomínajte.“ Mimo *Úvod* a *Závěr* je kniha dělena do čtyř hlavních kapitol – *Dvojice*, *Kvalita*, *Pořadí* a *Kvantita*, které se věnují jednotlivým kartografickým zásadám a pravidlům.

Knihla trochu připomíná poslední publikaci Kennetha Fielda *Thematic Mapping*, ve které autor prezentuje 101 různých vizualizací stejných dat – výsledků amerických prezidentských voleb. Na rozdíl od amerických voleb používá O. Čerba americký fotbal, ale myšlenka různých vizualizací a postupů nad jedním tématem je stejná. Jak autor v knize sám píše: „Mapy vytvářené v rámci této učebnice mají jedno společné téma. Tím je National Football League (NFL, Národní fotbalová liga), která představuje jeden z největších a nejvíce fascinujících sportovních byznysů na světě. Finále této profesionální soutěže v americkém fotbalu (tzv. Super Bowl) je každoročně jedním z nejsledovanějších televizních pořadů na celém světě.“

Učebnice je strukturována tak, že na začátku každé kapitoly je problém, či otázka, na kterou se autor snaží skrze mapu odpovědět. Na toto zadání navazuje část tvorby mapy (občas pouze datového náhledu) a na konci kapitoly je vždy shrnutí v podobě sekce „Co jsme se v této kapitole naučili?“.

Kapitola *Dvojice*, jak již název napovídá, pracuje primárně s binární skupinou informací, tedy státy, kde se NFL hraje a kde nikoliv. Nejdříve se tedy v kapitole pracuje s barevným odlišením plošných kartografických znaků, dále pak s bodově lokalizovanými znaky, které jsou opět rozděleny barevně na týmy dvou konferencí: AFC (*American Football Conference*) a NFC (*National Football Conference*). Dále se v této kapitole čtenáři naučí základní pravidla tvorby popisků.

Kapitola *Kvalita* pracuje především s nominálními (kvalitativními) daty, což jsou data, u kterých není možné sestavit pořadí. Čtenář se dále dozví něco málo o liniových znacích či o nadstavbových kompozičních prvcích mapy.

Následuje kapitola *Pořadí*, ve které, na rozdíl od kapitoly *Kvalita*, pracuje autor s ordinálními daty, tedy s daty, která dokážeme seřadit – například týmy NFL podle jejich úspěšnosti v daném ročníku ligy. Tím, že kapitola řeší ordinální data, věnuje se v ní autor také problematice barevných škál či využití kartografických znaků pro zobrazení pořadí jednotlivých týmů v daných divizích.

Poslední z hlavních kapitol je *Kvantita*, která prezentuje práci s daty, která lze matematicky upravovat – sčítat, průměrovat apod. V kapitole jsou nastíněny i některé rovnice/příklady, jak pracovat s velikostí kartografického znaku či jak spočítat optimální počet intervalů a jejich hranice. Závěr kapitoly patří kartogramům a kartodiagramům.

Z pohledu uživatele (nekartografa) publikace jednoduše prezentuje některá základní kartografická pravidla včetně jednoduchých map. Chápu, že z pohledu odborníka (kartografa) mohou být některá pravidla/příklady příliš zjednodušující, ale pokud je publikace zamýšlena tak, jak její název deklaruje, jako (úvod) kartografie pro nekartografy, tak věřím, že si svoje čtenáře jistě najde. Autor sám v závěru píše, že se možná dočkáme i pokračování v podobě „Kartografie pro pokročilé nekartografy“, takže se jistě máme na co těšit.

Vzledem k tomu, že se jedná o volně dostupnou publikaci, může sloužit nejen studentům, ale také, jak je v úvodu práce deklarováno, i „geodetům, geografům,

geoinformatikům, expertům na geomatiku, ale i učitelům, statistikům, historikům, biologům, ekonomům, grafikům, programátorům nebo novinářům“.

Na druhou stranu z pohledu odborníka (kartografky) obsahuje publikace několik sporných částí. Z formálního hlediska se zdráhám používat termín „kniha“ nebo „publikace“, přestože ve významu zveřejněné informace ji materiál samozřejmě splňuje. Osobně ale za odbornou publikaci nebo učebnici považuji díla, která mají formální náležitosti, jako je impresum, příp. tiráž, a mají také své odpovědné redaktory, recenzenty a další. To zde splněno není a název „kartografie_v6.pdf“ ve mně evokuje spíše studijní materiál v několikáté své verzi, a ne finální e-publikaci. A v tomto duchu přistupuji k hodnocení, které proto nekoncepuji ani jako recenzi, ani jako oponentský posudek.

Materiál podle mého názoru není vhodnou učebnicí kartografie pro samouky, a to v žádném oboru (v tom si dovolím výrazně nesouhlasit s úvodním slovem autora). Jedna připomínka z mnoha. Z didaktického hlediska je nelogické, aby v části „Co jsme se v této kapitole naučili?“ byly prezentovány nové pojmy a informace, o kterých není v předchozím textu ani zmínka a které postrádají své vysvětlení, a z populárně naučného pojetí popisu tvorby mapy se čtenáři tyto věci rozhodně „nenaučili“. Pokud je ale materiál používán jako doplnění látky probírané v hodinách (a tam se tato témata probírala), případně má být určen těm, kteří už mají kurzy kartografie za sebou a nebudou řešit podobné nedostatky ve výkladu, pak může docela dobře posloužit k zopakování si metod tematické kartografie. Svým pojetím a tématem je totiž materiál velmi zajímavým počinem a názorným způsobem ukazuje, jaké typy dat lze v mapě jednoduchými metodami znázornit.

Nezastírám, že z odborného hlediska mám výhrady ke každé kapitole a téměř ke každému obrázku. Některé jsou hodně zásadní a považuji je za chyby, jiné mohou vycházet z rozdílného přístupu k výuce kartografie a z odlišného pohledu na to, co při tvorbě mapy je a není důležité. Pokud tvorbě map rozumíte, sami zhodnotíte, kolik takových připomínek byste měli. Pokud patříte mezi „nekartografy“, ale mapy přesto vytváříte, tak materiál berte jako skvělou inspiraci a podklad pro další studium z odbornějších publikací. Pokud je pro vás tvorba map španělskou vesnicí, tak pro vás není nic z výše uvedeného důležité. Užijte si čtení a nahlédněte pod pokličku neznámému oboru, třeba si i vytvořte nějakou mapu pro vlastní potřebu. A pokud by se autor chtěl pustit do v závěru zmíněného pokračování „Kartografie pro pokročilé nekartografy“, doporučila bych mu konzultaci s dalšími kolegy, protože nejen u učebních textů je názor dalšího odborníka často velmi přínosný.

Autor *Kartografie pro nekartografy*, O. Čerba vynaložil velké úsilí k tomu, aby svým studentům a zájemcům o mapy poskytl přehled, jaké metody tematické kartografie lze využít v prezentaci informací o určité problematice. K tomu využil téma amerického fotbalu a možná tím zaujal čtenáře, kteří by si jinak o mapách nic nepřčetli. Za to mu patří uznání a dík. Učebnice kartografie, byť pro nekartografy,

by ale měla vypadat jinak. A já věřím, že tato „nerecenze“ přiměje spoustu dalších čtenářů, aby si materiál prošli a utvořili si vlastní, třeba i zcela odlišný názor.

Jiří Pánek (uživatel), e-mail: jiri.panek@upol.cz

Alena Vondráková (kartografka), e-mail: alena.vondrakova@gmail.com

Publikace vyšla pouze v elektronické verzi a je bezplatně dostupná ke stažení na odkazu: https://www.researchgate.net/profile/Otakar-Cerba/publication/363271550_Kartografie_pro_nekartografy/links/6315af601ddd44702139226a/Kartografie-pro-nekartografy.pdf

Hübelová, D., Chromková Manea, B. E., Kozumplíková, A. (eds.): Územní diference nerovností ve zdraví v České republice. Grada, Praha 2021, 98 s. ISBN 978-80-271-3529-5 (tištěné), ISBN 978-80-271-4655-0 (elektronické).

Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje nerovnosti ve zdraví jako systematické rozdíly ve zdravotním stavu u různých populačních skupin. Tyto rozdíly pak mají významný dopad na sociální a ekonomické náklady jednotlivců i společností. Není proto divu, že jsou nerovnosti ve zdraví často zkoumaným jevem v mnoha vědních oborech a napříč všemi oblastmi světa.

Tomuto tématu se věnuje i autorský kolektiv publikace *Územní diference nerovností ve zdraví v České republice*, který nad rámec výše zmíněné definice WHO uvádí, že nerovnosti ve zdraví vyplývají z nerovností řady determinant sociální, ekonomické, environmentální či geografické povahy. V tomto duchu si pak autoři kladou za cíl rozšířit možnosti aplikace poznatků o determinantech zdraví a v souvislosti s tím relevantní determinanty a ukazatele zdraví nejprve vybrat a dále pak klasifikovat a kvantifikovat na úrovni okresů Česka.

Publikace, která je dostupná jak v tištěné, tak v elektronické podobě, vznikla v rámci projektu Technologické agentury České republiky (TA ČR) jako součást projektu *Nerovnosti ve zdraví v České republice: význam a vztah determinant zdravotního stavu obyvatelstva v územních disparitách*. Publikace má sloužit zejména jako průvodce pro státní správu a územní samosprávu při tvorbě zdravotních politik a programů podporujících zdraví.

Publikace o rozsahu téměř sta stran obsahuje mnoho grafických výstupů, kterými jsou zejména kartogramy a grafy. V kapitole *Metodologické přístupy* jsou jmenována všechna data, která vstupují do výpočtů indexů jednotlivých oblastí, kterým se autoři věnují. Jedná se o celkem devět oblastí, z nichž osm vychází ze sekundárních, veřejně dostupných dat. Na základě těchto osmi oblastí následně

stanovují tzv. souhrnný index zdraví. Vybrané oblasti jsou: *Ekonomické podmínky a sociální ochrana, Vzdělání, Demografické změny, Environmentální podmínky, Individuální životní podmínky, Bezpečnost v silniční dopravě a kriminalita, Zdroje zdravotní a sociální péče a Zdravotní stav*. Devátou oblastí, která vychází z dat z výběrového šetření, je *Kvalita života*. Oblasti jsou dále rozděleny do témat a témata se skládají z jednotlivých použitých proměnných.

Metodika výzkumu popisuje zejména zdroje dat a proměnné, které byly zařazeny a vyhodnoceny pro každý ze 77 regionů Česka. Hodnoty sta proměnných jsou pak vizualizovány v mapové aplikaci, která je dostupná online. Koncentrace všech použitých proměnných do jedné aplikace představuje nespornou výhodu této práce. Přestože autoři využívají veřejně dostupná dat, představuje jejich kompilace do mapových vrstev významný krok k naplnění záměru posloužit orgánům státní správy a územní samosprávy v jejich práci v oblasti zdravotní politiky. Autoři pak dále zmiňují, jakým způsobem byl sestaven souhrnný index zdraví, který lze považovat za hlavní výstup celé publikace.

Následující kapitoly se postupně věnují vybraným oblastem. V každé kapitole je popsán význam dané oblasti v rámci tématu nerovností ve zdraví a vymezení této oblasti v kontextu současného výzkumu a poznání. Popisují například, jakým způsobem vzdělání ovlivňuje kvalitu života a úroveň zdraví, či jakým způsobem mohou být nerovnosti ve zdraví ovlivněny demografickým vývojem. V každé z kapitol o jednotlivých oblastech jsou uvedena témata, se kterými bylo v rámci oblasti pracováno a ze kterých byl sestaven index dané oblasti. Například v oblasti demografické situace byl prezentovaný index demografické změny tvořen migrací, stárnutím a mírou urbanizace. Je vysvětleno, proč byla daná témata a jim příslušné proměnné do indexu zařazeny a jsou uvedeny okresy s nejvyššími a nejnižšími hodnotami ukazatele. Získané indexy jsou pak zběžně interpretovány a vyneseny do kartogramu. V některých případech jsou kapitoly doplněny ještě tabulkou, kartogramem či grafem s hodnotami vybraných dílčích proměnných, případně tabulkou s hodnotami indexů pro všechny regiony.

Z vybraných oblastí mě nejvíce zaujala *Oblast bezpečnosti v silniční dopravě a kriminality*, která je dle mého názoru v českých souvislostech v debatách o nerovnostech ve zdraví často opomíjena. Autoři za použití odborné literatury argumentují, že dopravní nehodovost vypovídá nejen o pochybení jednotlivých řidičů, ale souvisí i s celkovou dopravní infrastrukturou a třeba i kvalitou využívaných dopravních prostředků. To vede čtenáře k pochopení významu tohoto ukazatele pro populační zdraví. Do druhého tématu této oblasti – kriminality, je pak mimo podílu registrovaných trestných činů na obyvatele zařazena i standardizovaná míra úmrtnosti způsobená napadením/útokem. Její úroveň v okresech je sice vzhledem k počtu několika desítek spáchaných vražd ve sledovaném roce spíše náhodná, než že by vypovídala o reálné úrovni kriminality v regionech, ale vynesení této míry do kartogramu uživatele online aplikace jistě zaujme.

Mimo sestavení souhrnného indexu zdraví pak autoři představují ještě výsledky vlastního výzkumu na téma zdraví, blahobyt a životní styl. Autoři vybrali sedm okresů, které vykazovaly nejhorší hodnoty sledovaných indexů. V těchto okresech pak provedli vlastní výběrové šetření, ve kterém dotazovali respondenty na jejich blahobyt, subjektivní zdravotní stav, spokojenost s různými aspekty života a osobními návyky. Výsledky jsou prezentovány v rámci čtyř podkapitol a doplněny o celkem 18 grafů. Jedním z mnoha bezesporu zajímavých výsledků šetření je například to, že okres Teplice vykazuje nejnižší spokojenost v sedmi z deseti sledovaných aspektů života (kterými je mimo jiné spokojenost se zdravím, osobními vztahy, ale například i spokojenost s vymahatelností práva). Naopak nejspokojeněji se jeví obyvatelé Mostu.

Na posledních stránkách autoři popisují příčiny prostorových diferenciací a stanovují shluky okresů Česka podle hodnot indexu zdraví a nacházejí tak oblasti pozitivnějších a negativnějších výsledků. Dále pak zasazují celou oblast ochrany veřejného zdraví do existujícího právního rámce a v poslední kapitole se pak věnují aplikaci a interpretaci výsledků.

Monitorování zdravotní situace patří mezi jednu ze základních priorit v oblasti zdraví. Tato publikace tedy svým přístupem pomáhá k naplnění této priority na úrovni českých regionů. Spolu s mapovou aplikací je pak dobrým nástrojem právě pro činitele veřejné správy, kteří hledají jednoduše zpracovaná data na jednom místě. Při návštěvě internetové stránky projektu čtenář najde i online software, který dokáže data (nahraná ve standardizovaném formátu) statisticky zpracovat (vytvořit indexy) a vizualizovat.

Další výhodou je dvojjazyčnost publikace. Všechn text je prezentován zároveň v češtině i angličtině, což umožňuje například použití publikace zahraničními autory pro srovnání s dalšími zeměmi v oblasti zkoumání populačního zdraví. Co však může být drobnou výtkou, je uvedení některých grafů dvakrát, pouze s rozdílným titulkem či textem legendy („ano, ne“ vs. „yes, no“), což může být pro čtenáře při prvním pohledu matoucí, snaží-li se najít rozdíl mezi dvěma téměř totožnými grafy. Duplikace grafů musela též vést ke zbytečnému zvýšení již patrně tak vysokých nákladů na tisk plnobarevné publikace tohoto rozsahu a formátu.

V rámci nedostatků publikace je pak ještě třeba uvést některé další aspekty vizuální prezentace dat, které mohou být pro oko demografa či geografa méně lahodivé. Jde například o uvádění hodnot v legendě kartogramů (kategorie jsou vždy uvedeny jako menší nebo rovno), případně použití Křovákova zobrazení a záporná procenta na osách některých grafů v případě, kdy se jedná o kladné hodnoty zobrazených proměnných. Poslední výtkou pak bude spíše vágní popis výpočtu jednotlivých indexů a zpracování dat z různých let (v publikaci jsou u jednotlivých oblastí použita data z různých časových období). Vědecká komunita by tak při čtení patrně ocenila hlubší vysvětlení toho, jak přesně jsou indexy konstruovány a do jaké míry jsou výsledky zkesleny použitím dat z různých období.

Celkově lze však publikaci hodnotit jako zajímavé dílo, které jistě zaplní mezery v oblasti kvantifikace jednotlivých determinantů, jež mohou ovlivňovat nerovnosti ve zdraví. Jak již bylo zmíněno, publikace má sloužit hlavně v oblasti vytváření politik v oblasti veřejného zdraví, a proto lze některá její zjednodušení a informativní charakter rozhodně prominout. Jako taková svým uchopením daného tématu rozhodně vyhoví, mimo jiné i díky zasazení jednotlivých oblastí nerovností ve zdraví do souvislostí a nastíněním základního českého i světového vědeckého diskurzu v této oblasti. Za bezpochyby přínosnou lze hodnotit i mapovou aplikaci, jejíž vytvoření muselo být navíc velmi náročné. Posledním velkým přínosem je pak dvojjazyčnost, která umožňuje i bezproblémový přenos poznatků do zahraničí. Publikace by tak dozajista neměla uniknout nikomu, kdo se zajímá o oblast zdraví a zdravotních nerovností.

*Anna Altová, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova
e-mail: anna.altova@natur.cuni.cz*

Publikace vyšla v tištěné i v elektronické verzi, která je volně a bezplatně dostupná ke stažení na odkazu: https://health-insights.eu/wp-content/uploads/2022/01/Nerovnosti-Zdravi_Health-Inequalities.pdf.